

Русская армия 1914-1917 гг. – Париж, 1959. 3. Сергійчук В. Український Крим. – К., 2001. 4. Український національно-визвольний рух (березень – листопад 1917 року). Документи і матеріали. – К., 2003. 5. Шандрук П. Армія УНР та її боротьба за державність // Гуртуймося. – 1932. – № 9. 6. Юртик Г. "Перший" Симферопольський полк ім. гетьмана П.Дорошенка // Літературно-науковий вісник. – 1923. – Кн.1. 7. Вісник Українського Військового Генерального Комітету. – 1917. – № 5-6. 8. Вісник Українського Військового Генерального Комітету. – 1917. –

№ 13-14. 9. Киевская мысль. Веч. выпуск. – 1917. – 23 мая. 10. Нова Рада – 1917. – 13 мая. 11. Нова Рада. – 1917. – 25 серп. 12. Робітнича газета. – 1917. – 29 серп. 13. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України), ф. 1705, оп. 1, спр. 7. 14. ЦДАВО України, ф. 4100, оп. 1, спр. 28. 15. Российский государственный архив военно-морского флота, ф. Р-183, оп. 1, д. 1. 16. Российский государственный военный-исторический архив, ф. 366, оп. 2, д. 267.

Надійшла до редколегії 11.04.12

I. Семеніст, асп.

ЗАГОСТРЕННЯ АМЕРИКАНСЬКО-ЯПОНСЬКИХ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ В ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ НА РУБЕЖІ 1980-х – 1990-х РОКІВ

Стаття висвітлює загострення американсько-японських відносин в економічній сфері; аналізує вплив суперечностей на розвиток співробітництва у військово-політичній сфері.

The paper analysis the deterioration in US-Japanese economic relations; it studies the impact of economic conflict on development cooperation in the military sphere.

Із часу завершення окупації Японії та створення на початку 1950-х років американсько-японського союзу безпеки, відносини США та Японії у військово-політичній сфері стали наріжним каменем не тільки двосторонніх відносин, але й основою військової стратегії США в АТР. Витоки цього курсу слід шукати ще за часів окупації Японії, що почалася 28 серпня 1945 року з прибуттям генерала Д. Макартура у військовий аеропорт Ацуга, та формально завершилася 28 квітня 1952 року зі вступом у дію Сан-Франциського мирного договору. За ці 80 місяців була закладена основа нових відносин між Сполученими Штатами та Японією, а народження американсько-японського союзу стало наслідком цієї окупації.

Проте зміни викликані завершенням міжблокового протистояння не могли не вплинути на розвиток американсько-японських відносин. На фоні покращення загального клімату міжнародних відносин, двосторонні американсько-японські відносини наприкінці 1980-х років почали стрімко загострюватися та розвивалися по низхідній лінії. Причиною загострення американсько-японських відносин було широке коло суперечностей, що накопичились між двома країнами за часів "холодної війни". Торговельно-економічні протиріччя, що загострилися на рубежі 1980–1990-х років зумовили той факт, що американсько-японський союз безпеки опинився на роздоріжжі. Протягом всієї "холодної війни" ці питання знаходилися в тіні військово-політичного співробітництва й особливо гостро постали саме із закінченням протистояння по лінії Схід–Захід. Істотний вплив на двосторонні відносини також мала й ціла низка розбіжностей між союзниками в інших сферах, зокрема, в сфері розподілу витрат на оборону, розвитку спільних проектів у військово-технічній сфері. Проте, більшість з цих проблем були похідними від загострення суперечностей в торговельно-економічній сфері.

Суперечності в економічній сфері між Сполученими Штатами та Японією накопичувалися поступово протягом 1970-х та особливо 1980-х років. Основною проблемою для Сполучених Штатів у відносинах з Японією була негативна динаміка показника торговельного дефіциту, який з 1970-х років незмінно був на користь Японії. У перші післявоєнні роки розвиток зовнішньої торгівлі Японії повністю визначався американською окупаційною владою. Саме цим пояснюється монополне положення Сполучених Штатів протягом багатьох років в японському імпорті. Значну роль в цьому зіграла американська допомога, за рахунок якої фінансувався японський імпорту у 1940-і – 1950-ті роки [1, С.11]. Внаслідок цього протягом перших двох повоєнних десятиліть американсько-японське торговельне сальдо було на користь Сполучених Штатів, а американський імпорту

переважав експорт японських товарів до США. Вперше ситуація змінилася в 1965 році, коли японський експорт до Сполучених Штатів сягнув позначки 2479 млн. доларів, а американський імпорту склав 2366 млн. доларів. В 1967 році торговельне сальдо було знову на користь США, проте, вже наступного 1968 року японський експорт до США на 559 млн. доларів перевищив імпорту зі Сполучених Штатів, й протягом наступних років негативне сальдо американського торговельного дефіциту з Японією надалі зростало [2, С.281].

Зробивши ставку на зовнішню торгівлю та висунувши лозунг "Експортувати або померти!" – Японія змогла за 1970–1987 роки збільшити долю в світовій торгівлі вдвічі (з 5 до 10%), а активне сальдо торговельного балансу – в 16 разів (з 5 до 80 млрд. доларів). Японські корпорації не тільки потіснили американських конкурентів на ринках інших країн, але провели успішний наступ на внутрішній американський ринок. Якість продукції та низька ціна надавали японським товарам високу конкурентоздатність, що поряд з масованим наступом японського імпорту на американський ринок призвело до утворення величезного дисбалансу в торгівлі між країнами. Приблизно третина всього зовнішньоторговельного дефіциту США приходилося на торгівлю з Японією. Навіть підвищення курсу ієни в 1985 році не вплинуло на ситуацію: негативне сальдо балансу США в торгівлі з Японією не тільки не скоротилося, але, навпаки, збільшилося.

У 1970-ті роки в сфері промислової технології Японія все ще відставала від США та Західної Європи, а основу її експорту складали продукція середнього технологічного рівня: сталь, судна, текстиль, одяг та ін. Але вже в 1980-ті роки відбулася повна переорієнтація японського експорту й основне місце в ньому зайняли автомобілі, електроніка, засоби зв'язку, напівпровідники, станки з програмним управлінням. Таким чином, в структурі японського експорту зростала доля високотехнологічної продукції [5, С. 8-9]. Що стало причиною того, що торговельне сальдо у відносинах США та Японії протягом 1980-х років почало стрімко зростати (з 19,6 млрд. доларів у 1983 році до 34 млрд. у 1984 році та 56,8 млрд. у 1987 році [14, Р. 2]). Зростання експорту високотехнологічної продукції з Японії викликало занепокоєння в Конгресі США в зв'язку з побоюваннями втрати Сполученими Штатами конкурентоспроможності.

Негативний вплив на розвиток двосторонніх відносин в економічній сфері впливало квотування імпорту з боку японської сторони та регуляторні обмеження, через які американські компанії мали обмежений доступ до японського ринку. На підтвердження звинувачень Японії в протекціонізмі та нерівноправній конкуренції в Конгресі США зазначали, що в Японії виробляється 90% всіх мотоциклів проданих в США, 20% автомобілів

та станків, 60% годинників. У той час як на жодному японському ринку доля США не досягає таких великих масштабів. Причиною цього, на думку колишнього спеціального помічника заступника міністра торгівлі США У. Файнена, є те що в Японії де-факто існує програма "купуй японське" [17, Р.5].

Поряд із наявністю величезного торговельного дефіциту занепокоєння американської сторони викликали японські інвестиції до Сполучених Штатів. З одного боку, розширення дилерської структури, створення виробничих потужностей японських компаній на території США вело до створення нових робочих місць, з іншого – це призводило до імпорту обладнання, компонентів із Японії та ще більшого зростання негативного сальдо торговельного балансу США. Стурбованість США в 1980-ті роки викликала нова тенденція японських інвестицій до США: купівля невеликих підприємств, що спеціалізуються на новітніх галузях промисловості та мають унікальні технології.

У результаті, в 1980-ті роки Сполучені Штати намагалися обмежити доступ японських фірм до новітніх американських технологій, що мали важливе значення для "національної безпеки" США. З цієї метою в 1985 році Сполучені Штати запровадили в експортний контроль над постачанням американської техніки та технологій в розвинуті країни. В свою чергу, Японія також обмежила доступ американським компаніям до власних розробок в галузі новітніх технологій. Так, американським корпораціям з величезними труднощами вдалося придбати ліцензії на японські розробки в сфері виробництва надпровідників. На слуханнях в Конгресі США наголошувалося, що новою сферою суперечностей між Сполученими Штатами та Японією стає доступ американських корпорацій до японських науково-технічних новинок [16, Р.152].

З кінця 1970-х років США здійснювали сильний тиск на Японію з метою отримання доступу до японських військово-технічних досягнень. Восени 1983 року Сполученим Штатам вдалося підписати меморандум, в якому японська сторона погодилася допустити США до своїх військово-технічних секретів. Разом з тим, реалізація умов меморандуму йшла повільно, оскільки, на думку японських компаній, надання доступу до новітньої військової технології американській стороні навіть в рамках міждержавного співробітництва приведе до отримання технологічних секретів американськими корпораціями-конкурентами. Лише через два з половиною роки після підписання меморандуму Сполучені Штати отримали першу технологію, розроблену в Японії [4, С.83].

Таким чином, ще однією сферою суперечностей між США та Японією внаслідок загострення економічної конкуренції та наростання торговельних суперечностей стала проблема доступу до науково-технічних та виробничих технологій. Ця проблема стояла настільки гостро, що поставила під питання розвиток спільних американсько-японських військових проєктів. Показовим прикладом впливу двосторонніх економічних проблем на розвиток американсько-японського співробітництва у військово-технічній сфері стала програма модернізації винищувача FSX. Наприкінці 1988 року урядами обох країн було досягнуто домовленості, що Сполучені Штати та Японія будуть спільно модифікувати F-16 до їх наступного покоління. Проте опоненти у Конгресі зажадали повторного розгляду цього питання, оскільки реалізація цього проєкту, на їх думку, передбачало передачу головному потенційному конкуренту передових американських технологій. У результаті дискусії, 16 травня 1989 року Сенат проголосував проти блокування продажу, а потім прийняв резолюцію, яка регла-

ментувала вимоги відповідно до яких буде виконуватися угода між урядами. 7 червня 1989 року Конгрес розглянув та прийняв варіант запропонований Сенатом. З рештою, 31 липня президент Дж. Буш наклав вето на це рішення, а 13 вересня 1989 року Сенату не вистачило лише одного голосу щоб подолати вето президента [7, Р.8].

Епізод із модернізацією винищувача FSX вплинув на подальше американсько-японське співробітництво в сфері оборонних технологій, у зв'язку з їх можливим застосуванням в чутливих областях економічної конкуренції, зокрема в комерційній авіації. В результаті всередині Конгресу почали формуватися гострі антияпонські настрої та опозиція до японського напрямку політики адміністрації Дж. Буша.

У доповіді "Японія як конкурент", підготовленої приватною комісією з американсько-японських відносин наголошувалося, що відношення американців до Японії страждає через величезні розміри дефіциту торговельного балансу. Незважаючи на проблеми в торговельно-економічній сфері між країнами американці повинні навчитися думати про Японію не як про зруйновану війною країну, якій вони допомогли відновитися за власним зразком, а як рівну собі країну з якою треба співпрацювати. Автори вважали, що у 1990-ті роки США та Японія будуть співпрацювати в багатьох напрямках, в той же час енергійно конкуруючи в інших. "Це нічим не відрізняється від відносин Вашингтона з іншими промислово-розвиненими країнами, але успішний розвиток відносин з Японією вимагатиме більше, уваги ніж завжди" – стверджувалося в доповіді [10, Р.1-13].

Офіційний Токіо розділяв думку Вашингтона, що головною причиною протиріч є постійно зростаючий американсько-японський торговельний дисбаланс. Інша причина загострення двосторонніх суперечностей, на думку Токіо, полягала у тому, що Сполучені Штати поряд з невизначеністю відносно вирішення проблем американської економіки почали побоюватися японської економічної могутності та технологічних можливостей та зростаючої присутності японських компаній в США [8].

Разом з тим, вирішальну роль в утворенні дефіциту зіграла тенденція довгострокового характеру, що визначала ослаблення конкурентоздатності американського експорту, зокрема відставання США в темпах модернізації капітального обладнання, зростання витрат на наукові дослідження та розробки, збільшення продуктивності праці [3, С.31]. Різке послаблення конкурентоздатності американських товарів на світовому ринку обернулося для Сполучених Штатів величезним торговельним дефіцитом. Протягом 80 років (1893 по 1970 рік) торговельний баланс США зводився з позитивним сальдо. В 1971 році вперше було зафіксовано появу дефіциту, який спочатку вимірювався однозначно величиною. Наприкінці 1970-х років досяг вже 30 млрд. доларів, а до 1987 року сягнув 171, 2 млрд. доларів (4% від ВВП) [15].

З метою захисту американського внутрішнього ринку в серпні 1988 року Конгресом було прийнято так зване доповнення "Супер 301" (модифікації розділу 301 Закону "Про торгівлю" від 1974 року), внесеного Законом "Про торгівлю та конкурентоздатність". Доповнення передбачало позбавлення країн, що ведуть недобросовісну конкуренцію режиму найбільшого сприяння в торгівлі. Японська сторона негативно оцінювала прийняття даного законопроекту, оскільки положення, що містилися в ньому були направлені, насамперед, проти Японії. На думку уряду Японії, набрання чинності цих положень робило вирішення американсько-японських економічних проблем більш складним [9].

Економічна боротьба американських законодавців проти Японії не обмежилася лише прийняттям змін до

закону про торгівлю. Так, лише протягом першої сесії 102-го Конгресу (з 3 січня 1991 – 3 січня 1992 року) на розгляд були винесені законопроекти, які містили пропозиції проти недобросовісної конкуренції аналогічні до передбачених в доповненні "Супер 301". Незважаючи на те, що в жодному з них не згадувалася Японія, ініціатори чітко зазначали, що її зовнішньоекономічна діяльність була головною передумовою розробки цих законопроектів. На наступній сесії, лідер більшості Р. Гепхарт та сенатор Д. Ріглі запропонували ще один законопроект, у відповідності з яким Японія мала скорочувати сальдо торговельного балансу зі Сполученими Штатами на 20% на рік, щоб не змушувати Сполучені Штати вводити обмеження на імпорту японських автомобілів [6, Р.3].

Незважаючи на наявні суперечності в торговельно-економічній сфері адміністрація Дж. Буша загалом продовжувала політику попередніх адміністрацій й надавала пріоритетного значення питанням військово-стратегічного характеру.

Із приходом у 1993 році до Білого дому адміністрації Б. Клінтона американсько-японські відносини продовжували залишатися напруженими – торговельно-економічні суперечності, в тому числі наявність величезного торговельного дефіциту, проблема доступу американських товарів на японський ринок, протекціоністські заходи з боку Японії, що створювали проблеми для двосторонніх відносин протягом всієї каденції попередньої адміністрації. Незважаючи на скорочення на початку 1990-х років сальдо торговельного балансу з 57 до 43 млрд. доларів. У перші роки адміністрації У. Клінтона це питання знову розгорілося з особливою гостротою. Так, наприкінці 1994 року негативне сальдо торговельного балансу з Японією склало 65,6 млрд. доларів – сягнувши найбільшої позначки в історії американсько-японських відносин, подолавши попередній максимум – 1993 року, коли американсько-японський торговельний дефіцит сягнув позначки у 59,3 млрд. доларів [13, Р.2].

Проблеми в економічній сфері не могли не вплинути негативно на розвиток двосторонніх відносин. Так, на розгляд американського Сенату була подана поправка до закону про асигнування на оборону на 1995 рік, яка вимагала виведення всіх американських військ до 2000 року, якщо союзники, включаючи Японію, не візьмуть на себе всі витрати збройних сил Сполучених Штатів на своїй території. Й хоча 18 травня 1994 року Сенат відхилив дану поправку (за проголосувало лише 163 сенатори, в той час як проти висловилися – 260). Проте, питання про розподіл витрат між союзниками в

тому числі в рамках американсько-японського союзу безпеки на цьому не було закрито. В серпні 1994 року в репортажах з Токіо з'явилася інформація, що Японія готується урізати свою фінансову та іншу підтримку американських військ, що розквартировані на її території. Відповідь з боку Сенату була миттєвою, вже 11 серпня 1994 року в поправці до законопроекту про військові асигнування під номером 4650 містилося попередження про "шкідливі наслідки", якщо Японія не виконає свої зобов'язання з тилового забезпечення [11, Р.8]. На додаток в травні 1994 року антимонопольний комітет почав розслідування по відношенню до японських компаній та пригрозив їм санкціями в розмірі 5,9 мільярдів доларів [12, Р.4].

Але розвиток геостратегічної ситуації у Східній Азії протягом 1994–1996 років відсунуло питання торговельно-економічних проблем в американсько-японських відносинах на задній план. Перша північнокорейська ядерна криза, напруження у Тайванській протоці, а також побоювання з приводу майбутньої військово-політичної ролі Китаю підштовхнули обох союзників до розвитку та поглиблення союзу безпеки. Саме ці фактори й продуктували у середині 1990-х років вибору на користь збереження Сполученими Штатами стратегічних відносин із Японією.

1. Игнатушенко С. К. Япония и США: Партнеры и конкуренты / С. К. Игнатушенко. – М., Издательство "Наука", 1970. – С. 11. 2. Там само. – С. 281. 3. Парканский А. Б. Американско-японские противоречия в 80-е гг. – М., "Наука", 1987. – С. 31. 4. Там само. – С. 83. 5. США – Япония: борьба за экономическое лидерство. – М., Институт научной информации по общественным наукам АН СССР, 1991. – С. 8–9. 6. CRS Report for Congress. – 1992. – Р. 3. 7. Там само. – Р. 8. 8. Diplomatic Bluebook 1989 // Japan Ministry of foreign affairs [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1989/1989-contents.htm>. 9. Там само. 10. Japan as Competitor. Commission on US-Japan relations for the Twenty First century. – Commission, 1990. – Р. 1-13. 11. Japan-U.S. Relations: Issues for Congress in the 1990s. – Р. 8. 12. Там само. – Р. 4. 13. Japan-U.S. Relations: Issues for Congress in the 1990s. (October 25, 1995) // CRS Issue Brief. – Washington, Congressional Research Service, 1995. – Р. 2. 14. Japan-U.S. Trade: A Chronology of Major Events, 1980–1990 // CRS Report to Congress (June 20, 1991). – Р. 2. 15. To enhance the competitiveness of American industry, and for other purposes: hearing before the Subcommittee on Economic Stabilization of the Committee on Banking, Finance, and Urban Affairs, House of Representatives, One-hundredth Congress, first session, March 10, 1987. – 569 p. 16. United States-Japan trade relations / Hearings before the Subcommittees on Asian and Pacific Affairs and on International Economic Policy and Trade of the Committee on Foreign Affairs, House of Representatives, Ninety-ninth Congress, first session, April 17; May 9 and 14, 1985. – Р. 152. 17. Там само. – Р. 5.

Надійшла до редколегії 11.04.12

В. Сергієнко, асп.

БЛАГОДІЙНІСТЬ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВНИХ БРАТСТВ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (1864 – 1917)

Стаття присвячена дослідженню благодійності православних церковних братств Лівобережної України в 1864 – 1917 рр. Схарактеризовано здобутки братських організацій за основними напрямками благодійництва. Визначено особливості церковно-громадської благодійності братств під час Першої світової війни.

The article is devoted to the investigation of charity of the orthodox brotherhoods of Left bank Ukraine in 1864 – 1917 y. The attainments of the brotherhood organizations were defined by the main areas of charitable activity. The peculiarities of church-public charity of the brotherhoods during World War I were described.

Благодійність завжди залишалася однією із цілей релігійних організацій, зокрема для православних церковних братств та сестрицтв, що організовувалися в Російській імперії на основі "Правил для заснування православних церковних братств" від 8.05.1864 р. Але оскільки традиції церковно-громадські форми благодійності після революційних подій 1917 р були на тривалий період втрачені, нині постало питання їх відродження. У зв'язку

з цим різні аспекти, пов'язані з історією благодійної діяльності православних братств другої половини XIX – початку XX ст набувають актуального значення.

Метою статті є аналіз благодійної діяльності православних церковних братств Лівобережної України в 1864 – 1917 рр.

Джерельною базою для дослідження даної проблеми є, в першу чергу, щорічні звіти братств та інформа-